

šteta je što, na primer, nema onih čuvenih i ne mnogo izlaganih mozaika gamzigradskih ili onih nađenih u Caričinom gradu.

Povest o srednjevekovnoj umetnosti Srba na ovoj izložbi započinje prvim i najznačajnijim dokumentima njihovog hrišćanskog perioda. Temničkim natpisom iz 10. veka. Mirosavljevim jevanđeljem, tim značajnim dokumentom o počecima naše likovne umetnosti, vrednim po minijaturama kojima je ukrašeno, a kojima je nagoveštena velika, samosvojna i bogata likovna aktivnost kasnijih vekova. Brojni predmeti primenjene umetnosti, dekorativne i upotrebne, kadionice, panagije, putiri, ripide i kivoti, okovi jevanđelja i krstovi sa raspelima. Slikarstvo monumentalnog, dekorativnog i narativnog stila, ilustrirano je ne baš btojnim primerima ikona i kopija fresaka, donetih uglavnom iz Dečana.

Istorijska događanja nisu dozvolila postupan i prirodan dalji razvoj slikarstva, pa se manji zografa sačuvali u Srbiji sve do 18. veka. Centar se pomerio na sever i prva i značajna ostvarenja desila su se na tlu Vojvodine. Tu se početkom 18. veka pojavio Hristifor Žefarović, umetnik bogate i raznovrsne aktivnosti. On je među prvima uneo novine u tradicionalno slikarstvo, slobodnije shvatajući formu i boju, ispoljavajući smisao za dekorativnost, ritam kompozicije, pokret i prirodu. Izložena je ovde njegova »Stematografija«, značajna po osveženju ikonografiji motiva i likova koji ostaju suštinski vezani za tradiciju prethodnih vekova. Šteta je što je prikazivanje jedne tako bogate umetničke ličnosti svedeno samo na, itekako značajnu, »Stematografiju«. Jer ne manji značaj za srpsku umetnost ima i njegov rad u oblasti primenjenih umetnosti. Redaju se zatim radovi Jakova Orfelina, Dimitrija Bačevića, Halkozovića, Kračuna i Češljala, umetnika koji su prvi u obnovljenoj umetnosti korespondirali sa evropskim umetničkim tokovima. Pratimo tako razvoj umetničke misli, kompozicije, kolorita, koji već poprimaju rokajne osobine. I kao još jedno svedočanstvo novih shvatanja, dva autoportreta, Nikole Neškovića i Stefana Tenečkog.

Tako gledajući dalje izložbu stižemo do prvih odjeka klasicizma kod Arsenija Teodorovića i Pavla Đurkovića, do plodonosnog perioda srpskog bidermajera u kome stvara Konstantin Danil, Nikola Aleksić, Katarina Ivanović, Pavle Simić. Tu su se našle i Talbotipije Anastasa Jovanovića i predmeti primenjene umetnosti od stakla, porcelana, srebra i zlatni nakit, koji po svojoj

vrednosti stoje ravnopravno sa najprezentativnijim primerima evropske umetnosti. Naši romantičari, Novak Radonić, Đura Jakšić, Stevan Todorović, bujne, strastvene, sugestivne umetničke ličnosti. Šteta što su u ovom pregledu potpuno izostali autoportreti, vredni po umetničkim dostignućima N. Radonića. Šteta što nema ni Todorovićevo Autoportreta iz 1855. godine, jednog od najvrednijih ostvarenja srpskog romantizma. Ali tu su njegovi »Gimnastičari«, kompozicija koja se s razlogom može uvrstiti među prva realistička ostvarenja i u kojoj se mogu nazreti izvesne aluzije na kasniji impresionizam. Zastupljeni su tu ravnopravno i predstavnici srpskog realizma, kao i neki značajni skulptori kraja 19. i početka 20. veka. Dobro je što su izneta i

manje prikazivana dela, ali je šteta što je, iz ovog pregleda, izostala itekako vredna pomena, i po svojim autoportretima jedinstvena, pojava slikara Stevana Aleksića.

Moderna umetnost zastupljena je umetnicima koji su delovali u prvoj polovini 20. veka, ili delima koja su nastala u tom periodu. Bilo bi dobro i korisno da su izložbom obuhvaćena i ostvarenja iz kasnijih perioda, sve do danas. Jer ako se već govori o modernoj umetnosti, zašto stati na pedesetim godinama dvadesetog veka. I ako se govori o umetničkoj baštini, zar i najnoviji umetnički tokovi ne pripadaju voj. Inače, napravljen je jedan dobar pregled onoga što se kod događalo i što je itekako značajno za kulturnu tradiciju.

ČUDO U MILANU

Nakon pola stoljeća »Lombardijci« u Scali

Prvi put od vremena Toscaninija ponovljena jedna arija

Piše: Dragan Lisac

Poznat talijanski filmski glumac i režiser Vittorio De Sica proslavio se svojim filmom »Čudo u Milanu«. Iako je otada prošlo dugo vremena, mnogima je taj film ostao u dobrom sjećanju. Sad se, međutim, u Milanu opet dogodilo jedno »čudo«: na premijernoj predstavi Verdijevе opere »I Lombardi« (»Lombardijci«), dirigent predstave, **Gianandrea Gavazzeni**, ponovio je prizor sa zborom iz zadnjeg čina!

Nešto slično ne poznaje historija najčuvenije operne kuće u svijetu, bar ne u svom poslijeratnom razdoblju, tj. od vremena kad je tu kuću vodio i bio njen prvi dirigent znameniti Arturo Toscanini, poznat kao veliki protivnik mušičavih primadona, kojima je najstrože zabranio bilo kakvo ponavljanje arija.

Ovo sadašnje ponavljanje svakog je silno iznenadilo, a dan kasnije umjetnički direktor Scale, **Cesare Mazzonis**, u izjavi za štampu stavio je do znanja da će ovaj slučaj ostati usamljen i da se nešto slično ne smije više događati, jer – kako smatra – ugled Scale ne smije se srozavati takvim jeftinim provincijskim običajima.

Velike operne kuće

RIJETKO NA REPERTOARU

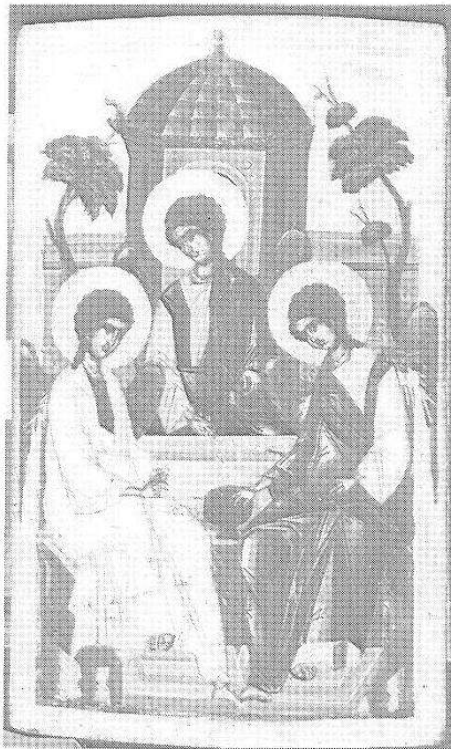
No, zadržat ćemo se na izvedbi »Lombardijaca«, koji su, u stvari, četvrta Verdijeva opera što je svoju praizvedbu imala u Scali pre nešto više od 14 decenija, tačnije 11. februara 1843. Nastala je nakon »Nabucca«, s kojim ima izvesnih sličnosti, pogotovo jer je i u njoj Verdi dao veliki značaj zboru, ali je manje uspjela, pa se stoga sasvim rijetko prikazuje. Dovoljno je navesti da se od svog postanka nalazila na programu Scale samo tokom sedam sezona, a posljednji put čak daleke sezone 1930/31, dakle pre više od pola stoljeća. Dosad je snimljena samo dva put na ploče – najprije 1951, pod upravom Manna Wolf Ferrarija, a zatim 1971. godine s dirigentom Lambertom Gardellijem i solistima Cristinom Deutekom, Placidom Domingom i Ruggerom Raimondijem.

ENTUZIJAZAM U GLEDALIŠTU

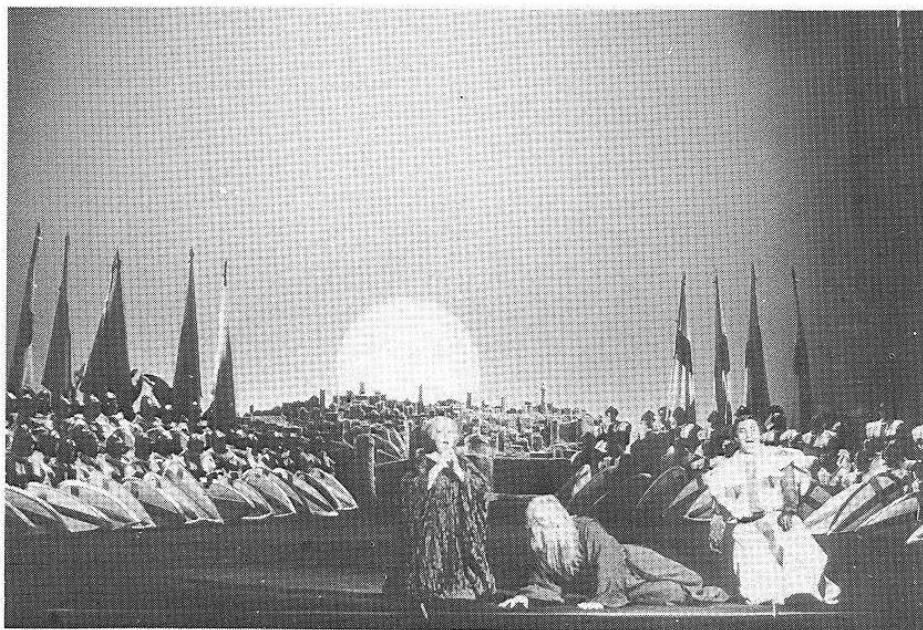
Odavno se ne pamti da je za jednu opernu produkciju vladalo tako veliko zanimanje kao za »Lombardijce«, a premijernu je izvedbu publika prihvatila nevidenim entuzijazmom. Pljeskalo se i aplaudiralo svim izvođačima, ali ipak najviše izvrsnom i dobro pripremljenom zboru, koji sada vodi **Giullo Bertola**.

U teatru je vladala posebna atmosfera, a glavni je razlog tome, vjerojatno, činjenica da se čitave ove sezone u Scali izvodi samo jedna Verdijeva opera, pa su gledaoci, željni njegovih melodija, htjeli valjda dati na znanje umjetničkom direktoru da nije red da se slavni kompozitor zapostavlja.

Ali, ta posebna atmosfera zapravo je vladala samo na premijernoj predstavi, dok je na nekim slijedećim dio gledalaca s galerija u više navrata iskazao svoje negodovanje povodom interpretacije uloge Griselde, koju je tumačila bugarska

sv. trojica, ikona iz dečana, 16. vek

završna scena iz opere »lombardijci«

sopranistica **Gena Dimitrova**, Ona se na samom početku sezone iskazala u punom sjaju kao Turandot, u istoimenom Puccinijevoj operi, kojom je bila otvorena ovogodišnja sezona. Ova je pjevačica danas bez konkurencija kad se radi o »Turandot«, te o još nekim operama u kojima se traži izrazito dramski glas. Njen nastup na otvorenju sezone bio je upravo senzacionalan, pa joj je uprava Scale odmah ponudila čitavu seriju predstava, najprije u »Lombardijcima«, a zatim sljedećih godina u operama »Macbeth«, »Nabucco« i drugim.

STROGA PUBLIKA

No, ista ona publika koja ju je na otvorenju sezona dizala u nebesa zbog nenadmašive kreacije Puccinijeve heroine, sad joj nije oprostila što njena interpretacija nije bila kompletno prvorazredna. Ona se i u ovoj operi pokazala izvrsnom u lirskim dijelovima partije s vrlo uspjelim »pianima« i »pianissimima«, ali je dramske stranice partiture tumačila pretjerano forsiranim glasom.

Ovaj primjer s Dimitrovom nije usamljen i pokazuje kako nije lako pjevati u tom teatru, te koliko je milanska publika stroga, pa čak i onda kad se radi o umjetnicima koji su na toj istoj sceni već davali ranije velike kreacije. Sjetimo se samo lanskog primjera slavnog **Luciana Pavarottija**, koji je pjevao u seriji predstava »Lucije di Lammermmor«. Iako je gotovo do kraja premijerne

prestave pjevao u punoj formi, potkraj jedan ton nije izveo perfektno, da bi nakon mnogo aplauza na kraju bio izviždan. I što je Pavarotti učinio? Iako je imao potpisani ugovor, otkazao je sve svoje nastupe u seriji predstava Mozartova »Idomeneja«. Nije želio da se ponovi nemio slučaj s »Lucije«.

MUZIKALNI TENOR

Tumači muških uloga u »Lombardijcima« bili su uspješniji. Čuveni španjolski tenor **Jose Carreras** pjevao je vrlo muzikalno ulogu Orontea, a ostvario je i snažnu glumačku kreaciju. Možda bi se moglo primjetiti da je zbog sve češćih nastupa u izrazito dramskim ulogama (u operama »Turandot«, »Andrea Chenier«, »Aida«, itd.) njegov glas izgubio nešto na plemenitosti. Bilo bi zaista šteta da pjevač s najljepšim lirskim tenorom zadnjih decenija ima zbog prevelikog naprezanja nepoželjnih posljedica. Osim toga što Carreras često tumači uloge koje mu ne leže, on i prečesto pjeva, ima dana kad pjeva dan za danom, dakle bez odmora!

Bariton **Silvano Carroll** je ostavio vrlo povoljan dojam kao Pagano i bio glasovno siguran, a scenski impozantan. Osim navedenih pjevali su još **Carlo Bini**, **Gianfranco Manganotti**, **Luigi Roni**, **Luisa Vannini** i **Laura Bocca**.

Dirigent **Gianandrea Govazzoni** drugi put je ove sezone stajao za pultom Scale. Ovaj put je bio uspješniji nego s Mozartovim »Idomeneom«, očito

scena iz opere »Lombardijci«

je da mu Verdi bolje leži, a najbolje je rezultate postigao u dijelovima sa zborom, koji je, kao što smo već naveli, ponovio uz prave ovacije prizor iz zadnjeg čina. **Gabriele Lavia**, koji je dosad uglavnom bio poznat kao dramski režiser, na svom debiju u velikoj Scali uspješno je startovao, publika je sa simpatijama prihvatila njegovu koncepciju, a dobri su mu suradnici bili scenograf **Giovanni Agostinucci** i kostimograf **Andrea Viotti**.

PAPIR NA TEKSTU

Sva ova voda, koja teče uokolo crna i suha u granicama teksta, ostavlja sada pisca, kao nekoć ribu i plivača, crnim i suhim na bijelom papiru. Ali za nevermena ona prelazi u brzo čitanje gore ispod drveća u neprozirnom zraku gdje vjetrovi vidljivi stoje kao grmovi. I zbog te šume u zraku ptice lete kroz zemlju, i plivač pliva u vlastitoj krvi ako se hoće smočiti i biti. A indigo ispod svega toga umnožava sebe kao nebo jer papir je na tekstu.

VIZIJA NEUROZE

Neuroza je kad se pogledi vide u zraku prazni ili puni poput najlonskih čarapa, kad se kod šaputanja prstima vadi riječi iz ustiju kao lišće i stavlja sugovorniku u uho. Neuroza je kad šaka leti u oku kao ogromna bijela ptica u sićušnom zraku, kad je kosa duža od dana i kad je daljina bliža od blizine i dodirljivija. Neuroza je kad suze radosnice izravnavaju zrak tako da se može na njemu pisati.

TEŠKO JE VANI RAZGOVARATI

Teško je vani razgovarati kada puše vjetar i otpuhuje riječi nepovezane. Složene rečenice izgledaju tada kao krnji zipperi ako se nesuvislo priča i isprekidano. Kada puše vjetar treba razgovarati samo u glavnim rečenicama,

ravnomjerno i povezano, da vjetar sasvim određeni razgovor ne skrene u neodređenost, općenitost lišća, trave.

BRAK

Zrak je proziran i prostran, savršen za gledanje i letenje. Vjetar modro puše, kotrlja ljubav i kosu i sjene iz jedne doline u drugu.

I ♀ U braku je zrak rupičast i tijesan. Vjetar puše kao kroz sito. Cijela situacija je vlačna kao da muž i žena hodaju ne na prstima, već na jezicima.

Ipak, što je brak? Je li to nešto kao jednozvučnost sirena za maglu, ili kada se dvoje nakon šišanja osvrću za odrezanom kosom kao za odrezanom ljubavlju?

GLEDANJE GOVORA

Bilo danju ili noću nekoć je jezik stalno govorio u tami. Blizu je našao zrak i nastalo je slušanje. Riječi su zvučale kao klizanje skija, što više kao klizanje cjelokupnog snijega niz krov. Onda je ruka znatiželjno upalila svjetlo i sada se samo gleda. Riječi ljubavi kao kozja dlaka, ostale kao svinjska dlaka čekaju u zraku dok ih netko ne odjene ili pohrani u tintu. Neke rečenice, nedovoljno glasno izrečene, jednostavno kao trepavice umjetne padaju na tlo a da ih se uopće ne čuje.

DENTALNI TJEDAN

Ponedjeljak je, ali sutra nije utorak. Željezničar koji se treba vjenčati s plombom u utorak sutra će biti odbijen. Jer sutra je srijeda koja će iznenaditi. Karijes će na susret državnika, zubi koje se vaditi moralo držat će zviždajku. Onda je subota i perač zubiju je u nemogućoj situaciji. Pasta, bjelja od bijeloga, je u četvrtku, modra četkica u petku. Ali kad će to biti?

Utorak je i zubar se utopio u kapi tinte. Zubi su mjesto riječi izrečeni na njegovom pokopu, zubi predviđeni za vadenje.

Sutra je četvrtak s pastom koja se bude ispriječila hrani. Onda je petak s četkicom koja se upliće u razgovor o Freudu. Pa nedjelja, duga nedjelja zubobolje kad ni antidol ne pomaže, već ruke i ljepilo da se poreda i slijepi dane u tjednu kako treba.

vizija neuroze

marijan nakić

ČELAVLJENJE PISCA

Između pisanja i čelavljenja nema razlike.

Između napisanih riječi ima kose: ona čini tekst čitkim, svojim sjajem mami čelavca u češljaonicu što je izvan radnog vremena otvorena.

Onaj pisac koji u tekstu umeće više kose nego riječi zna da je čitatelj čelav: njemu se sve manje čita, sve više gladi pišćeva kosa.

Svaki pisac bestsellera očelavit mora puput mjeseca.

Polja

časopis za kulturu, umetnost i društvena pitanja, novi sad, katolička porta 5/II, telefon (021) 28-765

glavni urednici polja od 1955. florika štefan (1955 – 1958), dejan poznanić (1958 – 1962), mileta radovanović (1962 – 1965), petar milosavljević (1965 – 1968), pero zubac (1968 – 1971), boško ivkov (1971 – 1974), jarošlav turčan (1974 – 1976), jovan zivlak (1976 – 1984)

uređuju: silvija dražić, zoran đerić, simon grabovac, petru krdu, alpar lošonc, franja petrinović (glavni i odgovorni urednik), aleksandar petrović, dorđe pisarev i miroljub radojković; sekretar radmila gikić; tehnički i likovni urednik cvetan dimovski; lektor zora stojanović; članovi izdavačkog saveta: bosiljka bojanić (predsednik), milorad gruić, gion nandor, aleksandar horvat, ratka lotina, velja macut, selimir radulović, radivoj šajtinac, dušan todorović, aleksa trifunov, jovanka žunić (delegati šire društvene zajednice); radmila gikić, relja knežević, tomlislav marčinko, milan paroški, franja petrinović i vitomir sudarski (delegati izdavača); izdaj nišro »dnevnik« oour »redakcija dnevnik«, novi sad, bulevar 23. oktobra 31; direktor vitomir sudarski; osnivač pokrajinska konferencija saveza socijalističke omladine vojvodine; časopis finansira s iz kulture vojvodine; rukopise slati na adresu: redakcija »polja«, novi sad, postanski fah 190; žiro račun: 65700-603-6324 nišro »dnevnik«, oour »redakcija dnevnik«, sa naznakom za »polja«. (godišnja pretplata 240 dinara, za inostranstvo dvostruko); na osnovu mišljenja pokrajinskog sekretarijata za nauku i kulturu broj 413-152/73 časopis je oslobođen poreza na promet proizvoda i usluga; tiraž 2.000 primjeraka